

8 Cultureel Supplement

Het Brussel van de zusjes Brontë

De zusjes Charlotte en Emily Brontë werkten en studeerden beiden korte tijd in Brussel. Charlotte werd er zelfs verliefd op haar Belgische leraar. Jolien Janzing schreef een roman over die liefde. „Ik ben haast zeker dat ze hebben gekust.”

Karin Quint

Je loopt er nogal makkelijk aan voorbij: de donkergrijze plaquette op de net zo grijze buitenmuur van het Bozar. Het Brusselse museum staat waar ooit meisjespensionaat Heger gevestigd was, zo meldt de plaquette, „where the writers Charlotte and Emily Brontë studied in 1842-43”. De Brontës, waren dat niet die zussen die eenzaam en alleen in een hutje op de hei in Yorkshire meesterwerken als *Wuthering Heights* en *Jane Eyre* schreven? Het beeld dat er van de schrijvende zussen bestaat komt maar weinig overeen met de werkelijkheid. Ze werkten, studeerden in Brussel en gaven er zelfs les. Emily bleef een jaar, Charlotte bijna twee.

Op deze plek werd de kiem gelegd voor Charlotte Brontës schrijverschap. Ze werd er voor het eerst verliefd, op een man die haar intellectueel uitdaagde. Het bleek een onmogelijke liefde, want Constantin Heger, haar leraar, was getrouwd met de directrice van het pensionaat. Dat Charlotte diepe gevoelens koesterde voor Heger weten we dankzij de bijna wanhopige brieven die ze aan hem schreef toen ze terug was in Engeland.

Wraak Charlotte heeft zich nooit thuis gevoeld in Brussel. Ze keek neer op de Belgen, hield zich afzijdig, maakte nauwelijks vrienden. Vooral de Vlamingen kwamen er in haar oordeel slecht vanaf. In haar boek neemt Janzing subtiel wraak, door Charlotte in contact te brengen met een ongeschoolde, maar charismatische en intelligente Vlaming. „Ik wilde tegenwicht bieden tegen al het lelijks dat Charlotte Brontë ooit over de Vlamingen schreef. Hoewel je het haar niet kwalijk kunt nemen, ze verbleef bij een Franstalige familie. En in hun ogen waren Vlamingen eenvoudige mensen op wie je neerkeek.”

Maar er gebeurde meer. „Ik ben er zeker van dat hij met haar flirtte. Hij wond haar om zijn vinger. Of ze echt verliefd op elkaar werden? Charlotte zeker op hem en hij allicht kortstondig op haar. Ik ben er haast zeker van dat ze hebben gekust.”

Onbeantwoord

Dat Charlotte haar eerste liefde nooit is vergeten, zien we terug in haar boeken. *The Professor* gaat over een leraar in Brussel die verliefd wordt op een leerlinge. In *Jane Eyre* zien we Heger terug in de woeste (en woest aantrekkelijke) Mr. Rochester. In *Villette*, dat zich net als *The Professor* in Brussel afspeelt, duikt hij op als de driftige, veeleisende leraar Paul Emanuel. In de romans krijgt het meisje haar held.

De afgelopen jaren verdiepte Janzing zich voor haar roman in het negentiende-eeuwse Brussel. Met een stadskaart uit die periode in de hand, is er nog veel van de oude stad te herkennen. Het Warandepark, waar Lucy Snowe in *Villette* ongelukkig en verdoemd in een volksfeest terecht komt en waar Charlotte in *The Professor* vol jaloezie kijkt naar een verliefd stelletje, is onveranderd. De muziekkiosk staat er nog. Ook het standbeeld van generaal Belliard, bij de trappen naar het Bozar, kan niet aan Charlottes aandacht

Charlotte schreef hem wanhopige brieven

‘De Meester’ van Jolien Janzing is verschenen bij De Arbeiderspers. De auteur geeft op 9 juni een rondleiding door het Brussel van de Brontës (inl: jolien.janzing@gmail.com)

Charlotte Brontë (1816-1855), tekening van George Richmond uit 1850 Foto Corbis

Op zoek naar de Brontës

Zelf op zoek naar de Brontës in Brussel? Een goed startpunt is het BELvue Museum aan het Paleizenplein, gewijd aan de geschiedenis van het Belgische koninkrijk. In Charlotte Brontës tijd was dit een luxe hotel waar veel rijke Engelsen verbleven. Tijdens de wandeling passeer je op de Hofberg het Muziekinstrumentenmuseum in het schitterende art-nouveaugebouw Old England. Op de bovenste etage kun je eten en drinken en genieten van het uitzicht op de stad. Verder Brussel in, op weg naar de Grote Markt? Een heerlijk glas bier drink je bij A la Mort Subite, Warmoesberg 7. Dichter bij de Grote Markt, in Galerie de la Reine, kun je genieten van koffie met gebak in Mokafe.

terende art-nouveaugebouw Old England. Op de bovenste etage kun je eten en drinken en genieten van het uitzicht op de stad. Verder Brussel in, op weg naar de Grote Markt? Een heerlijk glas bier drink je bij A la Mort Subite, Warmoesberg 7. Dichter bij de Grote Markt, in Galerie de la Reine, kun je genieten van koffie met gebak in Mokafe.

Emily Brontë (1818-1848) tekening van Patrick Branwell Brontë uit 1833 Foto Getty Images

Gele kleipruiken op afrokapselfreclame

De Amerikaanse kunstenaar Ellen Gallagher verwerkt haar eigen multiculturele achtergrond in humoristisch-kritische collages. Die zijn nu te zien in Tate Modern. Maar haar atelier staat in de Rotterdamse haven. „Rotterdam is spannend zonder cool te zijn, het voelt als een geheim.”

Sandra Smets

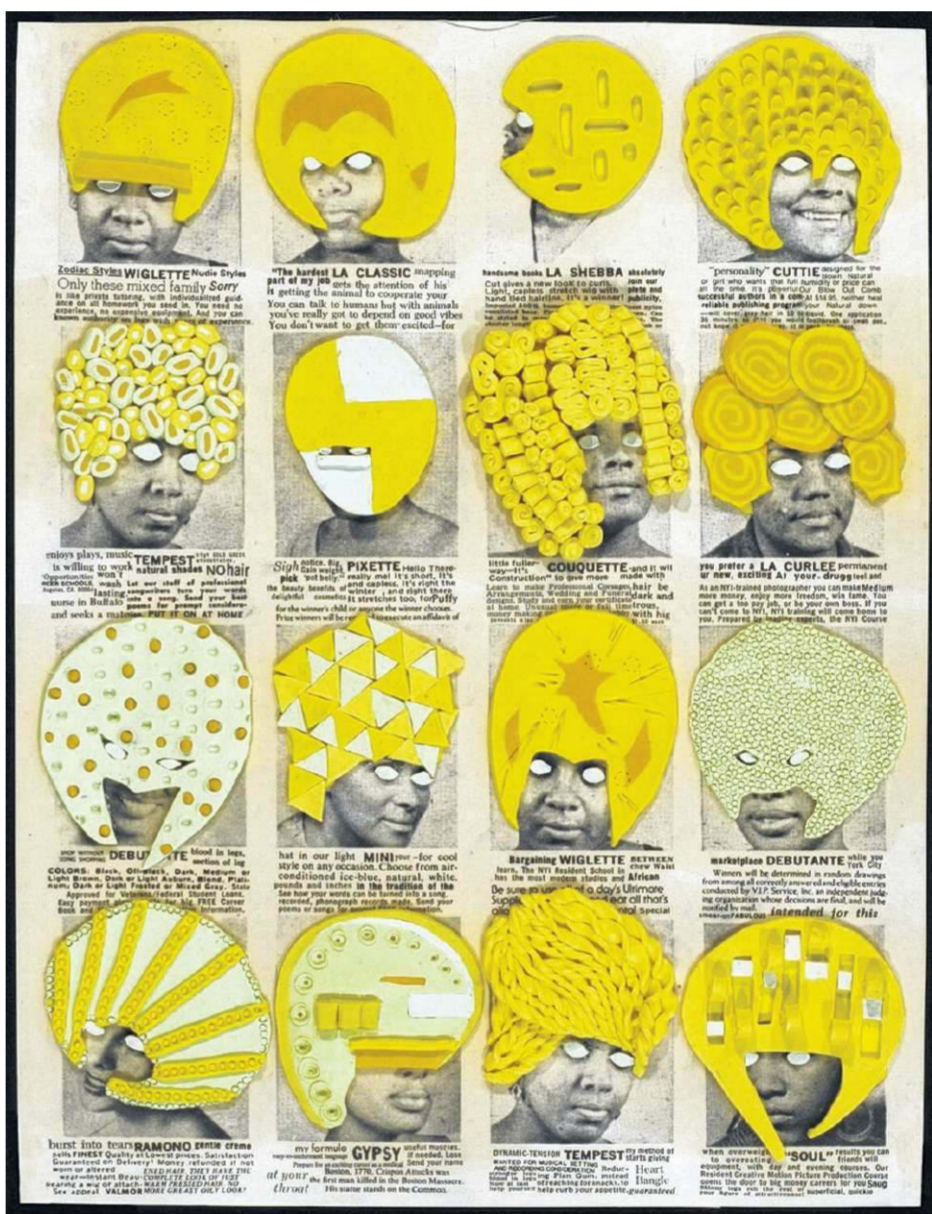
Voorbij de Marconitoren, in een uitgestrekt gebied vol kranen en loodsen, begint de Rotterdamse haven. Daar, waar trottoirs zomaar ophouden en het vrachtverkeer ruim baan krijgt, staat een oud bakstenen havenkantoorje. Kunstenaars hebben er de waterklerken vervangen. Op de bovenste verdieping zit een Amerikaanse kunstenaar, Ellen Gallagher, die er geniet van het licht dat vanaf de waterkant door de hoge ramen naar binnen komt. Maar vandaag, het is half april, geniet ze wat minder. „Een beetje crisis”, glimlacht ze terwijl ze thee zet. „Bel alsjeblieft Nicole”, vraagt ze haar vriend Edgar Cleijne, ook kunstenaar, die knikt. Zojuist arriveerden de drukproeven van de catalogus voor haar solotentoonstelling in Tate Modern in Londen. Wat schortte eraan? Nou, de werken stonden nog net niet ondersteboven. „Nicole is Zwitsers”, zegt Gallagher, „die regelt dat wel.”

Ze zet de thee neer in een bibliotheekhoek van haar enorme atelier, dat gevuld is met werktafels, kasten vol boeken van de Russische constructivisten tot Nederlandse typografie en de Afrofuturisten, en vele eigen catalogi. Sinds ze twintig jaar geleden de New Yorkse kunstwereld veroverde, is haar naam gevestigd. Nicole is projectcoördinator bij Hauser & Wirth, de Zwitserse galerie van Gallagher, die tevens wordt vertegenwoordigd door galeriegeïgant Gagosian. Maar in Nederland heeft ze die sterrenstatus niet en kan ze in alle rust werken – al tien jaar verdeelt ze haar tijd tussen haar ateliers in Rotterdam, waar ze bestuurslid is van Witte de With, en New York. „Kosmopolitische steden zijn cultureel altijd goed voor mij geweest. En Rotterdam is een echte stad, met mensen uit zo veel windstreken, meer nog dan Manhattan, een beetje als Marseille of Queens. Je zit zo in Brussel, Londen, Parijs, maar ik krijg er ook gewoon mijn werk gedaan. Rotterdam is spannend zonder cool te zijn, het voelt als een geheim.”

En dat terwijl haar eerste galeriehouder Mario Diacono haar nog zo waarschuwde twintig jaar geleden: ‘Ga niet naar Europa!’ De reden was dat hij – zelf Italiaan – in haar werk iets heel Amerikaans zag wat zich volgens hem moest ontwikkelen. Hij schreef een nog altijd valide tekst over hoe ze met allerlei historische verwijzingen inhaakt op de twintigste eeuw als de tijd van modernisme, technologie, maakbaarheid, waarin de mens de aarde ging afstruinen zonder God of goederen, zelf zijn leven vormgevend en dromen najagend.

Om dat te bewerkstelligen voer de mens over dezelfde zeeën als de vrachtschepen rond Gallaghers atelier – zeeën die mensen meenemen naar nieuwe levens, maar die ook levens nemen. Op haar tafel liggen filmstills uit de film *Osedax* die ze met Cleijne maakte van 3D-animaties. Daarin sterft een walvis, zinkt, en wordt zo een eigen ecosysteem. Gruwelijk, vindt Gallagher, maar de prints zijn fabelachtig mooi. In de Tate presenteert ze meer films waar figuren door kleurflarden zwemmen, herinnerend aan ontstaansmythes. Zoals de verhalen dat zwangere slavinneten uit de slaaveschepen de dood tegenmoet sprongen en op de zeebodem leven schenken aan een nieuw Atlantis.

Mythes Zo verbindt Gallagher stukjes geschiedenis, kunst, mythes, tot iets wat geen eenduidig verhaal is, immers, de wereld is niet eenduidig. Als gastcurator in het MoMA mocht ze dit in praktijk brengen met een tentoonstelling als een feestje waarop ze al haar helden uitnodigde. Ze verweefde hen tot een kunsthistorisch web dat je in de boekjes nooit aantreft – minimalisten naast reclames. Van het Amsterdamse Scheepvaartmuseum leende ze een ou-

Boven: ‘Wiglette from DeLuxe’, 2004 Foto Ellen Gallagher Onder: Ellen Gallagher aan het werk

de Nederlandse maritieme prent: „Die gaat over diaspora, zoals over de vele Kaapverdise die in Rotterdam wonen. Ik ben van Kaapverdise origine. Dat hing ik bij de *Crazy Kats* strips van George Herriman, uit de jaren twintig, de tijd van racistisch lynchen. Licht genoeg om door te gaan voor Griek verborg hij zijn zwarte komaf, maar in zijn minstrel-achtige werk zit die ras-taal toch verstoppt.” Dit MoMA-web nam ze als model toen ze werd gevraagd voor een ‘mid career’-tentoon-

stelling in Tate Modern. Ze besloot opnieuw een web te weven, nu vanuit haar eigen werk. Centraal staat haar serie *De Luxe* (2004-2005), collages naar oude tijdschriftadvertenties voor Afro-Amerikanen uit de jaren veertig. „Die advertenties voor medicijnen tegen likdoorns, astma, hoofpijn, waren voor lichamen die hard werkten. Zo werkten mensen zich op tot de middenklasse, waarop je na de oorlog reclames ziet voor gestraight haar en gladdie pruiken, als om de zwarte Amerikanen te helpen as-

Ellen Gallagher

Ellen Gallagher (Providence, 1965) is de dochter van een Kaapverdise vader en een Ierse moeder. Ze studeerde aan de School of the Museum of Fine Arts in Boston en de Skowhegan School of Painting and Sculpture in Maine. Veel van haar werken refereren aan de geschiedenis en beeldtaal van Afro-Amerikanen. Zo maakte ze vaak gebruik van advertenties uit ‘zwarte’ tijdschriften als *Ebony*, *Sepia*, and *Our World*, die ze tot collages verwerkte. Gallagher nam in 1995 en 2010 deel aan de Whitney Biënnale, en was in 2003 vertegenwoordigd op de Biënnale van Venetië. Haar werk bevindt zich in de collecties van onder meer Tate Modern, Centre Pompidou, het MoMA in New York en het MOCA in Los Angeles.

simileren in de witte maatschappij – wat altijd gepaard gaat met de pijn van een onhaalbaar verlangen, het racisme van jezelf ontkennen. „Zo blader ik door decennia heen, voor een afrohelikopterperspectief. *De Luxe* is ook een toonbeeld van de macht van de commercie, die in het verschieft ligt. Want wat krijg je dan? Dat je whiskey kunt kopen. Producten. Belofte en truc ineem. Tegen dit alles ontstond natuurlijk weerstand, Black Power, Afrofuturisme. Met waanzinnige kapsels zoals de Supremes, zo trots en totaal niet geïntegreerd. Dit zijn de tekeningen die je in een stad tegenkomt, daar gaat het stadsleven over. Over potentie én wreedheid.”

Gallagher voert die letters van de advertenties en flamboyante pruiken uit in plasticine-klei die nooit droogt. De kneedbare mens, in een altijd veranderende wereld. Bij *De Luxe* staat een klimrek naar voorbeeld van de Nederlandse architect Aldo van Eyck – toen modern bouwen de mens zou verbeteren – dat ze bedekt met een Creools reliëf van pruiken en lippen. Zelf figureert haar beeltenis in een fotocollage als odalische van Ingres, strak kijkend naar Freud, de man die het lichaam van de vrouw ‘een donker continent’ durfde te noemen.

Zo vloeit alles voort, zonder oordeel – Freud tekende ook zeezevens, en zijn psychologie om geblokkeerde herinneringen te deblokken volgt Gallagher eigenlijk ook. Symboliseert haar fluïde waterwereld dat je jezelf nooit kunt begrijpen en dat identiteit een mythe is? „Ja, het gaat over identiteiten, meervoud, altijd in beweging. Mijn Ierse tak van de familie wilde mijn werk begrijpen, maar dat lukte niet. Ik lever geen sociale kritiek. Ik als rasexpert? Dat zou pervers zijn.” Met uitzicht op het water dat naar de zee stroomt, staat in het atelier een aantal half-voltooideschilderijen van zeezevens. Die krijgt de Tate niet – ze zijn voor het New Museum in New York waar in juni ook een grote tentoonstelling opent – twee solo’s, aan weerszijden van de oceaan. „Daar was de Tate niet heel blij mee, maar ik denk dat dit goed voor me is. Twee plekken, een kruising. Dat is waar ik sta.” Intussen blijkt een fietskoerier met proeven in aankomst – Nicole is echt goed – en blijft het atelier rust uitstralen, net als Gallagher zelf. Op de achtergrond bront de haven. „Die haven is een juweel, en dat geluid, het is alsof de haven mijn babysitter is.”

Ellen Gallagher, ‘AxME’. T/m 1 sept in Tate Modern, Londen. Inl: www.tate.org.uk Ellen Gallagher, ‘Don’t AxME’. 19 juni t/m 15 sept in The New Museum, New York. Inl: www.newmuseum.org